

УДК 821.163.3-1:811.162.1'255.4]:004.8

Милица АНЧЕВСКИ
Андреја БАСОТОВА
Теа ЈАНАКИЕВА
Фросина МИЛКОВСКА
Димитар НЕДЕЛКОВСКИ
Ангелина ПЕТРЕСКА
Филолошки факултет „Блаже Конески“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
m.anchevski@flf.ukim.edu.mk

ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И ДВА ПРЕВОДИ ОД МАКЕДОНСКИ НА ПОЛСКИ ЈАЗИК

*Несреќна и чудна игра на сурбинаџа излезе дека,
огромно количесџво од она
што сум го фанџазирал
се моделира во сџварносџа.
Сџанислав Лем
(1999, Меџабииџна бомба «Bomba Megabitowa»)*

Апстракт: Во оваа статија го анализираме преводот од македонски на полски јазик на една песна, „Петта молитва на моето тело“ од Ацо Шопов, од страна на Вештачката Интелигенција.

Клучни зборови: Вештачка Интелигенција, превод, македонски јазик, полски јазик

Milica ANCHEVSKI
Andreja BASOTOVA
Tea JANAKIEVA
Frosina MILKOVSKA
Dimitar NEDELKOVSKI
Angelina PETRESKA
Blaže Koneski Faculty of Philology
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
m.anchevski@ffl.ukim.edu.mk

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND TWO TRANSLATIONS FROM MACEDONIAN TO POLISH

Abstract: In this article we analyze the translation from Macedonian to Polish of a poem “The Fifth Prayer of My Body” by Aco Shopov, translated by the Artificial Intelligence.

Keywords: Artificial Intelligence, translation, Macedonian, Polish language

Во рамките на проектот на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ за одбележување на стогодишнината од раѓањето на поетот Ацо Шопов¹, дојдовме до идеја да ја вклучиме Вештачката Интелигенција при реализација на проектните задачи. Ни беше сугерирано да се фокусираме на песните од циклусот „Молитви на моето тело“². Работата ја започнавме

1 Студентска преведувачка работилница на којашто ќе се преведува избор од поезијата на Ацо Шопов по повод стогодишнината од неговото раѓање.

2 <https://www.acosopov.com/%d1%87%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%b8%d1%86%d0%b0/%d0%bb%d0%b8%d1%80%d0%b8%d0%ba%d0%b0/%d1%86%d0%b8%d0%ba%d0%bb%d1%83%d1%81-%d0%bc%d0%be%d0%bb%d0%b8%d1%82%d0%b2%d0%b8-%d0%bd%d0%b0-%d0%bc%d0%be%d0%b5%d1%82%d0%be-%d1%82%d0%b5%d0%bb%d0%be?lang=mk>

со поделба на песните меѓу нас и како преведувачки тим³, што владее со полскиот јазик на ниво А ја донесовме одлуката да работиме со најпотребуваната преведувачка алатка Google Translate. Секоја од нас три, Ангелина, Андреја и Теа добивме соодветен број песни: од 1 до 4 молитва – Теа, од 5 до 8 молитва Андреја, 9-11 Ангелина што со помош на преведувачката платформа Google Translate ги преведовме од македонски на полски јазик. Во следната етапа од работата на овој проект се вклучија студентите од групата полски јазик и книжевност, коишто имаат познавања на полскиот јазик на ниво Б, Фросина Милковска и Димитар Неделковски. Во заеднички дискусии, насочувани од менторот, ја верификувавме работата извршена од преведувачката алатка Google Translate, за да дојдеме до заклучок дали и колку соодветствува преведениот текст на македонскиот оригинал, земајќи предвид дека станува збор за апстрактен текст – поезија.

Како илустрација на нашата верификациска работа во однос на преводот на полски ја претставуваме песната

Петта молитва на моето тело

Зар ќе го изодиш ова тело, овие шеметни височини
ветре на тишината, пеперуго на сонот недоболина.
Каде потоа му во мене? Застани, неуморо, почини
на овој камен каракамен, на оваа голина.

Зар ќе испливаш од ова тело, од овој темен вител
танчарко на сите подземни, сите нескротени води.
Ти си само овде како прастар жител
и играш врз ова тело гневно што те роди.

Заробени сме сега во игра, во круг,
и носени од тмурна и нестварна плима
цел живот патуваме од еден до друг
и секој го крие она што го има.

Превод бр. 1: (Екипа: Вештачката Интелигенција (Google Translate <https://translate.google.com/?hl=en&sl=pl&tl=mk&op=translate>, пристапено на 12.11.2023) и Андреја Басотова, верифицирано од Ангелина Петреска,

3 Андреја Басотова, Теа Јанакиева и Ангелина Петреска, под менторство на проф. Милица Анчевски

Димитар Неделковски, Теа Јанакиевска, Фросина Милковска (Ментор:
проф. Милица Анчевски)

Piąta modlitwa mojego ciała

Czy urodzisz to ciało, te zawrotne wysokości?
powiew ciszy, motyl słabości snu.
Co ze mną? Zatrzymaj się, nie męcz się, umrzyj
na tym kamiennym karakamen, na tym wzgórzcu.

Oto co się tutaj dzieje, oto co się dzieje
tancerz wszystkich podziemi, wszystkich nieokiełzanych wód.
Oto ta sama historia mieszkańca
i tańczysz na tym cieple w gniewie, które cię zrodziło.

Jesteśmy teraz uwięzieni w grze, w kręgu,
i niesiony przez ponury i nierealny płomień
podróżujemy od jednego do drugiego przez całe życie
i każdy ukrywa to, co ma.

Најпрвин се осврнавме на фактот дали има промашен превод на некои зборови или фрази во однос на македонскиот оригинал. Како такви ги оценуваме зборовите:

-- (глагол) urodzisz, што алатката најверојатно при преводот, го превела од глаголот ИЗРОДИШ наместо од ИЗОДИШ, како што е во оригиналот,

-- (именка) płomień, наместо ПЛИМА во оригиналот,

-- под дискусија го зедевме изразот kamiennym karakamen, но се согласивме да не го оценуваме како целосно промашен превод во однос на оригиналот КАМЕН КАРАКАМЕН туку како извесен неологизам,

-- стихот Oto ta sama historia mieszkańca во однос на оригиналниот стих ТИ СИ САМО ОВДЕ КАКО ПРАСТАР ЖИТЕЛ, го оценивме како промашен.

Потоа се осврнавме на римата во оригиналот што е од типот АБАБ и во преводот, при што најдовме само еден пример во првата строфа snu / wzgórzcu, што го оценуваме како сосема случаен, а не намера да се постигне рима.

На крајот се осврнавме на бројот на слоговите во преводот и во оригиналот. Тргнавме од претпоставката дека полските стихови ќе имаат

помал број слогови, според самата карактеристика на полскиот јазик како синтетички јазик и на македонскиот јазик како аналитички. Но, од вкупно 12 стихови во песната најдовме на следниве резултати:

-- помал број слогови во полскиот превод има во 6 стихови;

-- слоговите се поклопуваат во 1 стих;

-- поголем број слогови има во 5 стихови. Бевме изненадени од овој резултат, но објаснувањето го најдовме во фактот дека машинскиот превод, најверојатно одел кон описно толкување на содржината на стихот, па со тоа и е поголем фондот на изразни средства во определен стих.

Откако завршивме со формалната анализа, се осврнавме на содржинската анализа. Го отфрливме фактот дека се работи за машински превод од македонски на полски јазик и се обидовме да ја доживееме преведената песна како содржина што би требало да предизвика соодветни внатрешни доживувања. За таа цел, без да ги информираме дека станува збор за превод, тестиравме родени говорители на полскиот јазик и добивме многу добри резултати, песната им се допадна, тие имаа свои импресии во однос на емоциите што ги побудила кај нив таа песна, вклучително и неологизмот.

Нашата љубопитност кон можностите на Вештачката Интелигенција во однос на оваа песна, не застана тука, па го истестиравме истиот оригинал и на платформата ChatGPT-4 :

Превод бр. 2: (Екипа: Вештачката Интелигенција ChatGPT-4 <https://openai.com/gpt-4> (пристапено на 2.11.2023) и Фросина Милковска, верифицирано од Андреја Басотова, Ангелина Петреска, Димитар Неделковски, Теа Јанакиевска, (Ментор: проф. Милица Анчевски)

Piąta modlitwa mojego ciała

Czy wyrwiesz się z tego ciała, z tych górskich szczytów,
Wietrze ciszy, motyłu snu, dolino niespełnionych marzeń.
Gdzie więc we mnie? Zatrzymaj się, niezmordowany, odpocznij
Na tym kamieniu kamienistym, na tej otwartej przestrzeni.

Czy wytryśniesz z tego ciała, z tej ciemnej głębiny,
Tańcząc jak wszelkie podziemne, nieujarzmione wody.
Jesteś tylko tu jak starożytny mieszkaniec,
I grasz na tym ciełe z gniewem, które cię urodziło.

Zostańmy teraz uwięzieni w grze, w kręgu,
I niesieni odną i nierealnym przyplywem
Całe życie podróżujemy od jednego do drugiego
A każdy skrywa to, co posiada.

Тука не најдовме на промашен превод.

Во однос на римата во оригиналот што е од типот АБАБ, во овој превод не најдовме ниту еден пример.

На крајот се осврнавме на бројот на слоговите во преводот и во оригиналот. Тргнавме од истата претпоставка како и кај претходниот превод бр. 1 дека полските стихови ќе имаат помал број на слогови. Од вкупно 12 стихови во песната најдовме на следниве резултати:

- помал број на слогови во полскиот превод има во 5 стихови;
- слоговите се поклопуваат во 2 стиха;
- поголем број на слогови има во 5 стихови.

И кај овој превод, по формалната анализа, се осврнавме на содржинската анализа. Тестираните родени говорители на полскиот јазик изјавија дека песната им се допаднала, им ги освоила емоциите и ги поттикнала на апстрактно размислување.

Заклучок.

Ползувањето на Вештачката Интелигенција во доменот на преводот од областа македонски јазик и полски јазик ја поздравуваме во целост и со нетрпение го очекуваме напредокот во оваа област, а следиме со колкава вртоглава брзина тоа се случува. Анализираниите поетски преводи укажуваат на фактот дека ВИ успева и во оваа сфера да пренесе полезна информација. Во однос на односот меѓу преведувачот и ВИ, сметаме дека сепак човечкиот фактор на преведувачот, што тука ги добива улогите на давач на командата и на одобрувач, е незаменлив. А во интерес на економичноста на времето, сметаме дека одговорното ползување на ВИ од страна на преведувачот при преведувањето е неопходна алатка во 21 век.

И во овој контекст ќе се потсетиме на пророчките елементи низ делата на Станислав Лем, што ни служеше како инспирација за овој преведувачки зафат и анализа. Поточно на атмосферата во прочуената песна од Електрибалтот, Електронскиот Поет, во Киберијада од Станислав Лем. Овие стихови се содржани во приказната „Патешествие прво а), односно Електрибалтот на Трурл“ – „Wyprawa pierwsza A, czyli Elektrybałt Trurla”. Во приказната, еден од двајцата конструктори, Трурл, се потрудил да конструира т.н. Електричен Поет, Електрибалт, а неговиот конкурент,

конструкторот Клапациј, дошол да го искушува неговиот пронајдок со задавање на сè почудни и почудни параметри што Електронскиот Поет требало да ги исполни. И конечно како резултат ја постигнал прочуената песна според зададените параметри:

„Нека сосџави сџихови за кибероџика! Нека има најмноџу шесџ сџиха, а во нив за џубовџа и за џрељубаџа, за музикаџа, за Црнциџе, за џовисокиџе сфери, за несреќаџа, за родосквернавеџеџо, римувано и сџиџе зборови да бидаџ само на букваџа „с“!“

За неколку децении од СФ приказната на Станислав Лем имаме реалност, каде што ВИ исполнува задачи што ние им ги задаваме, со еномрна временска и фактографска ефикасност. Проицираниот свет на Станислав Лем веќе за нас претставува реален свет со реални можности на ВИ што ни се достапни, полезни и многу неопходни.

Ќе завршиме со неколку пророчки цитати на Станислав Лем:

„Во основа – ќе речам без некое претерување – јас сум, воедно и конзервативец и визионер. Извесни нешта ги предвидувам, но не си ги посакувам. (1994, Независна променлива «Zmienna niezależna»)“

„Приближно ми успеа да ја предвидам состојбата на технологијата што сега ја поседува човекот. Проблемот е во тоа, што сметав дека ќе ја искористиме за сосема други цели. Имав попушта надеж дека нас ќе нè водат утилитарни и естетски мисли, а не само приземната желба за профит. (2006, Интернет конференција «Internet-konferencja»)“

„Текстовите од фантастиката поседуваат четири елементи (при што истовремено информираат, поучуваат, забавуваат и предвидуваат). (1970 и 1973, Фантастика и футурологија «Fantastyka i futurologia»)“

Користена литература

<https://www.acosopov.com/%d1%87%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%b8%d1%86%d0%b0/%d0%bb%d0%b8%d1%80%d0%b8%d0%ba%d0%b0/%d1%86%d0%b8%d0%ba%d0%bb%d1%83%d1%81-%d0%bc%d0%be%d0%bb%d0%b8%d1%82%d0%b2%d0%b8-%d0%bd%d0%b0-%d0%bc%d0%be%d0%b5%d1%82%d0%be-%d1%82%d0%b5%d0%bb%d0%be?lang=mk>

<https://translate.google.com/?hl=en&sl=pl&tl=mk&op=translate>

<https://openai.com/gpt-4>

Јазневич, В. (ред.). 2021. *Светиот на Станислав Лем*. Скопје: Антолог (превод од полски Милица Миркуловска)

Лем, С. 2018. *Киберџага*. Скопје: Антолог (превод од полски Милица Миркуловска).

Јазневич, В. 2021. *Станислав Лем во Мире*. Минск: Медисонт.